

U ş ş â k Makamı Seyri

İstanbul Belediyesi Konservatuvarı (Darül-Elhan) Türk Musikisi Talebe Cemiyeti

Ahmet Şefik Gürmeriç

[1904 - 1967]

Usûlü : S o f y a n

Uşşak Makamı

a) Durağı: Dügâh perdesidir.

b) Seyri: Çıkıcıdır.

c) Dizisi: Yerinde Uşşak dörtlüsüne Nevâ'da Bûselik beşlisinin eklenmesinden meydana gelmiştir (Uşşak dörtlüsü + 4. Derecede Bûselik beşlisi).

d) Güçlüsü: Dörtlü ile beşlinin ek yerindeki Nevâ (re) perdesidir. Üzerinde Bûselik çeşnili yarım karar yapılır.

e) Asma Karar Perdeleri:

1) Uşşak makamının en önemli ve karakteristik asma karar perdesi Segâh perdesidir. Bu perde üzerinde Segâh ve Ferahnâk çeşnisi ile asma karar yapılır.

2) Uşşak dörtlüsünün karar perdesinin bir tanini altında Rast çeşnisinin yer aldığını biliyoruz. Uşşak seyri sırasında Rast perdesine düşülürse, Rast'ta Rast'lı asma karar yapılmış olur.

f) Donanımı: Yalnız si için koma bemolü donanımı yazılır. Not : Uşşak makamında si sesi koma bemolü, yani Segâh perdesi olarak görülür. Fakat özellikle inici nağmelerde inisi câzibesıyla bu perde Segâh'dan 1-2 koma daha pest basılır. Bu hâl makama ayrı bir özellik ve kişilik kazandırır. 2-3 komalık değiştirme işareti olmadığı için yazıda bu perde yine Segâh olarak gösterilir. İcrâda daha pest basılır. Dügâh ve Segâh perdeleri arasında 8 komalık bir uzaklık vardır. Bu aralığa büyük mücenneb aralığı der ve "K" ile gösteririz. Uşşak makamında 2-3 koma kadar pest basılan si sesi yüzünden Dügâh'la bu pestleşmiş Segâh perdesi arasında 6-7 komalık bir aralık kalır ki, buna eksik mücenneb aralığı denir. Uşşak makamına özgü bir durum olarak kabul edilen bu hâl, doğruyu söylemek gerekirse ki, birçok yerlerde kendinin hissettirir. Türk Müsiki sistemi bu aralığın alınması, bir bakıma doğru ise de, zâten sayıca fazla olan aralıklarımızı ve buna bağlı olarak değiştirme işaretlerini de çok arttıracığından, kullandığımız Türk Müsiki sistemini kuran Sâdeddin Arel ve Dr.Suphi Ezgi tarafından sistem dışı bırakılmıştır. Fazla işaret ve aralığın icrâ bakımından büyük sakıncaları olduğu söz götürmez.

g) Perdelerin T.M.deki isimleri: Dügâh, Segâh, Çargâh, Nevâ, Hüseyini, Acem, Gerdâniye ve Muhayyer'dir.

h) Yeden'i: 2. Çizgideki sol Rast perdesidir.

ı) Genişlemesi:

1) Uşşak makamı çıkıcı, ağır başlı ve dini duygular uyandıran bir makamdır. Bu yüzden, makamın ağırbaşlılığının bozulmaması için genişlemesi, dâimâ dizinin pest tarafından durak altından yapılır. Bu da Yegâh perdesinde bir Rast beşlisi oluşturmakla elde edilir. Bu genişlemede (Fa diyez) Irak perdesi diziyi yabancısı bir sestir. Ana dizide böyle bir ses yoktur. Esâsen Yegâh'daki Rast çeşnisi de diziyi yabancısıdır. Fakat önceden biliyoruz ki, Uşşak dörtlüsünün karar perdesinin bir tanini altında Rast beşlisi meydana gelir. Yani bu iki çeşni iç-içedir. İşte Irak perdesi ve Yegâh'daki Rast çeşnisi Uşşak-Rast arasındaki bu yakınlıktan meydana gelmiştir ve âdet'a Rast makamından alınmıştır.

2) Uşşak makamının mutlakla durak altından genişlediğini biliyoruz. Bu makam tiz durak üstünde hemen hiç dolaşmaz. Aksi halde makamın ağır ve ciddi havası kaybolabilir. Bu bakımdan tiz taraftan genişlemez. Tiz taraftan genişleme daha çok Uşşak makamına her bakımdan benzeyen Beyâtî makamı için düşünülür. Bununla beraber çok nâdir de olsa bâzen nağmeler tiz durağı aşabilir. O zaman hangi seslerin kullanılacağını tesbit etmek gerektiğinden tiz taraftan bir genişleme –tamamen teorik de olsa- söz konusudur.

Tiz tarafta düşünülen genişleme iki şekilde olabilir: I) Yerindeki Uşşak dörtlüsü simetrik olarak tiz durağın üstüne göçürülebilir.

II) Güçlü Nevâ perdesi üzerindeki Bûselik beşlisi Muhayyer perdesinde bir Kürdi dörtlüsü eklenmesiyle, Nevâ'da Bûselik dizisi halinde uzatılabilir. Not : Uşşak makamının tiz taraftan hemen hiç genişlemediğini tekrar hatırlatalım. Hele Nevâ perdesinde meydana gelen Bûselik dizisinin güçlüsü durumunda olan Muhayyer perdesinde asla kalış yapılamaz. Bu arada tiz tarfta küçük mücenneb bemollü bir si görüyoruz. Bu perdenin ismi Sünbûle'dir.

Seyri :

Durak civarından, durağın altından genişlemiş bölgenin seslerinden seyre başlanır. Önce durak üzerindeki Uşşak dörtlüsünün seslerinde dolaştıktan sonra dizinin iki tarafında karışık gezinip güçlü Nevâ perdesinde yarım karar yapar. Bu arada gerekli yerlerde gereken asma kararlar ve diğer özellikler de gösterilir. Nihâyet bütün dizide ve gerekiyorsa genişlemiş kısımda da karışık gezindikten sonra Dügâh perdesinde Uşşak çeşnisi ile tam karar yapılır.

Not: Uşşak makamının seyri sırasında Çargâh'daki Çargâh'lı asma kararda fazla ısrar edilirse Uşşak Hûzî makamı meydana gelir.

S o f y a n Usûlü

*) Dört zamanlıdır.

*) İki tane iki (2 +2 = 4) zamanın veya iki Nîm Sofyân'ın birleşmesinden meydana gelmiştir.

*) 4/8'lik ve 4/4'lük iki mertebesi varsa da, 4/4'lük ikinci mertebe daha çok kullanılmıştır.

*) Pîşrevlerde, İlâhîlerde, şarkılarda, türkülerde, oyun havalarında, kısaca özel usûl mecburiyeti olmayan hemen her formada kullanılmıştır

Sofyan D a r b Usûlü

1 . Darb : (Dü-Üm) / [2 Zamanlı ve Kuvvetli]

2 . Darb : (Te) / [1 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]

3 . Darb : (Ke) / [1 Zamanlı ve Zayıf]